

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงโดยประยูคต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) บริเวณหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์หลัก คือ

- (1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ และการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงของชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา
- (2) เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงโดยประยูคต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS)
- (3) เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เป้าหมายในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงโดยประยูคต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) โดยผ่านการปฏิบัติการจริง

ผลการวิจัยพบว่า

- (1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ

(1.1) ความสัมพันธ์ของลักษณะกายภาพกับสัตว์น้ำที่พบ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพต่างๆ ในท้องทะเล เช่น ความเข้าใจในถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำแต่ละชนิด ตัวอย่าง ดินโคลนปนทราย เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำประเภทกุ้ง ปลาทราย

(1.2) ฤดูกาล

การใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านในการประกอบอาชีพย่อมสัมพันธ์กับช่วงเวลาและฤดูกาล เพราะมีความเกี่ยวข้องกับทิศทางของลมที่พัดเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งส่งผลต่อลักษณะคลื่นและกระแสน้ำในท้องทะเล

(1.3) ลักษณะธรรมชาติของสัตว์น้ำกับการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน

การจับสัตว์น้ำชาวประมงพื้นบ้านมีเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ใช้จับสัตว์น้ำหลากหลายชนิด และแต่ละชนิดก็จะมุ่งจับสัตว์น้ำเป็นชนิดๆ ไป เช่น อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น ก็จะใช้จับสัตว์น้ำประเภทกุ้งเป็นหลัก เพราะการประดิษฐ์เครื่องมือแต่ละประเภคนั้นมาจากการเรียนรู้ลักษณะนิสัยของสัตว์น้ำแหล่งที่อยู่ ลักษณะการหากิน การเคลื่อนไหว และไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านประเภทใดก็ตาม หัวใจหลักร่วมกันก็คือ เครื่องมือประมงนั้นจะต้องมีขนาดตาอวนที่มีขนาดใหญ่เพียงพอที่สัตว์น้ำขนาดเล็กสามารถหลุดรอดไปและมีโอกาสเจริญเติบโตจนเป็นตัวเต็มวัยก่อน

(2) การกระจายตัวของเครื่องมือประมงแต่ละประเภท

การกระจายตัวของพื้นที่ทำการประมงมีความสัมพันธ์กับการกระจายตัวของสัตว์น้ำ และในขณะเดียวกันการกระจายตัวของสัตว์น้ำแต่ละประเภทก็ขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพในท้องทะเลเป็นสำคัญ เช่น กุ้ง เป็นสัตว์น้ำที่ชอบฝังตัวอยู่ในดินโคลนปนทรายในระดับความลึกประมาณ 5 - 12 เมตร หรือห่างจากฝั่งประมาณ 0.5-2.0 กิโลเมตร แต่ในบางช่วงเวลาที่น้ำทะเลใสมาก ๆ และในบริเวณริมฝั่งทะเลบริเวณชายหาดมีน้ำตื้น กุ้งก็จะมารวมตัวกันบริเวณริมชายหาดที่มีระดับความลึกของน้ำไม่ถึง 1 เมตร โดยลักษณะการหากินของกุ้งจะหากิน ในช่วงของน้ำทะเลที่ขุ่นพอเหมาะ มีน้ำไหลเชี่ยว ซึ่งการไหลเวียนของน้ำได้พัดพาตะกอนดินธาตุอาหารที่กุ้งชอบกินเป็นอาหารไหลมากับน้ำ จึงทำให้กุ้งที่ฝังตัวอยู่ในโคลนปนทรายออกมาหากิน เมื่อชาวประมงพื้นบ้านเข้าใจในลักษณะของทรัพยากรดังกล่าวแล้ว จึงเลือกใช้เครื่องมือ อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น ,อวนลอยกุ้ง 3 ชั้นชนิดต่อและแหกุ้ง ในการทำมาหากิน ในส่วนทรัพยากรอื่น ๆ นั้น ก็มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันไป

(3) การศึกษาแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงโดยประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ

แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับชาวประมงพื้นบ้านหรือกลุ่มเยาวชนในชุมชน ที่เราค้นพบ คือ การสนับสนุนและให้โอกาสคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้เรื่อง ชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยวิธีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง รวมทั้งการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่เอื้อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เรื่องราวภายในชุมชน เช่น การผนวกกับความรู้ที่พวกเขาได้เรียนรู้ในระบบ เช่น

- การศึกษาข้อมูลผ่านการศึกษาดูงาน เรื่องการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษาภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพของชุมชน
- การสำรวจแหล่งทำประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของเครื่องมือประมงเพื่อจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงในการทำประมงพื้นบ้านด้วยโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS)
- การจัดทำแผนที่จำลองการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านและการกระจายตัวของพื้นที่การทำประมงโดยชุมชนมีส่วนร่วม
- การจัดทำแผนที่ความรู้และฐานข้อมูลภูมิปัญญาประมงพื้นบ้านในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงในการทำประมงพื้นบ้าน ด้วยโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS)